

THẾ GIỚI NHÂN VẬT TRONG TIỂU THUYẾT VỀ ĐỀ TÀI CHIẾN TRANH BIÊN GIỚI TÂY NAM NHÌN TỪ PHƯƠNG DIỆN TÍNH DỤC VÀ MẶC CẢM

Phạm Khánh Duy¹

TÓM TẮT

Tiểu thuyết về đề tài chiến tranh biên giới Tây Nam nói riêng và mảng sáng tác về đề tài này nói chung có giá trị lịch sử, giá trị văn hóa, giá trị văn chương to lớn. Tìm hiểu mảng tiểu thuyết này, người đọc có thể bắt gặp yếu tố tính dục và mặc cảm vốn là hai phương diện quan trọng trong lý thuyết phân tâm học. Có thể nói, đây chính là màu sắc của tiểu thuyết hiện đại phương Tây mà các tác giả trong mảng sáng tác nói trên tiếp thu và thể nghiệm khá thành công. Nghiên cứu các yếu tố phân tâm học trong tiểu thuyết về đề tài chiến tranh biên giới Tây Nam là tiền đề để có thể khẳng định vị trí, tầm vóc cũng như sự ảnh hưởng của các nhà văn trong mảng sáng tác về đề tài chiến tranh biên giới đối với văn học Việt Nam đương đại.

Từ khóa: *Mặc cảm, tính dục, tiểu thuyết về chiến tranh biên giới Tây Nam*

1. Dẫn nhập

Phân tâm học ra đời tại châu Âu từ những năm đầu của thế kỷ XX. Cha đẻ của học thuyết này là Sigmund Freud. Theo thời gian, phân tâm học nảy nở, sinh sôi thành nhiều cành nhánh khác nhau, đồng thời phát triển thành xu hướng phê bình phân tâm học được ứng dụng rộng rãi trong các lĩnh vực như tâm lý học, tôn giáo, triết học, thần học, mỹ học... trong đó có lĩnh vực văn học nghệ thuật. Dần bước vào lĩnh vực văn chương, phân tâm học trở thành “chiếc chìa khóa vàng” quý giá mở ra cái bản ngã trong vô thức và tưởng tượng của con người, đi sâu vào thế giới biểu tượng của tác phẩm văn học để nhận ra những khao khát, ước mong, nỗi niềm, những uẩn khúc, uất ức thẳm sâu trong tâm hồn người nghệ sĩ. Lý thuyết tính dục và mặc cảm là một phần của phân tâm học.

Ở giai đoạn văn học đổi mới, trên văn đàn xuất hiện một số gương mặt tập trung viết về chiến tranh biên giới Tây Nam. Sau ngày đất nước thống nhất (30/4/1975), Việt Nam vẫn phải đối mặt với những cuộc chiến tranh khác cũng vô

cùng phức tạp, ác liệt. Đáng nói đến là cuộc chiến tranh ở biên giới Tây Nam chống lại sự gây hấn của lực lượng Khmer Đỏ, từ cuối năm 1978 mở rộng thành cuộc chiến giúp nhân dân Campuchia lật đổ chế độ diệt chủng của Khmer Đỏ. Sau mười năm (1978 - 1988), văn học Việt Nam xuất hiện một đội ngũ sáng tác về đề tài chiến tranh biên giới Tây Nam. Phần đông những cây bút đó từng dấn thân vào cuộc chiến và trở về từ chiến trường khói lửa Campuchia. Có thể kể đến một số tên tuổi tiêu biểu như: Phạm Sỹ Sáu, Trung Sỹ, Nguyễn Ngọc Tiến, Sương Nguyệt Minh, Nguyễn Thành Nhân, Nguyễn Vũ Điền, Đoàn Tuấn, Nguyễn Tam Mỹ... Mặc dù số lượng tác phẩm không nhiều, song về mặt chất lượng, những sáng tác đó đã kịp thời phản ánh cuộc chiến đấu, tập trung khắc họa hình tượng con người trong cuộc chiến, đặc biệt là hình tượng người lính tình nguyện Việt Nam với phẩm chất dũng cảm và thế giới tâm hồn đầy bí ẩn.

Trong số những thể loại mà các cây bút lựa chọn thể hiện, đáng nói hơn cả là

¹Trường Đại học Cần Thơ

Email: duygiangviennguvan@gmail.com

thể loại tiểu thuyết. Tiểu thuyết viết về đề tài chiến tranh biên giới Tây Nam đặt ra những vấn đề về lịch sử, về con người, về nghĩa tình giữa hai quốc gia, hai dân tộc. Ở những hướng nghiên cứu khác nhau có thể nhận ra những giá trị khác nhau ẩn sâu dưới lớp vỏ ngôn từ hiện đại, độc đáo, thấm đẫm chất đời. Phê bình phân tâm học là hướng tiếp cận mới mẻ, khả thi các tiểu thuyết viết về đề tài chiến tranh biên giới Tây Nam, từ đây có thể đào sâu vào phần vô thức của con người - chủ thể sáng tạo, đặc biệt là những dự cảm thấm sâu trong thế giới nhân vật. Trong bài nghiên cứu này, tác giả soi chiếu thế giới nhân vật trong một số tiểu thuyết nhìn từ phương diện tính dục và mặc cảm. Từ đó, tác giả mong muốn được đóng góp một góc nhìn mới mẻ, thiết thực về các tiểu thuyết văn xuôi hiện đại Việt Nam, đồng thời góp thêm tài liệu tham khảo cho mảng sáng tác về đề tài chiến tranh biên giới Tây Nam vẫn còn chưa được chú ý nghiên cứu.

2. Nội dung

2.1. Về thuật ngữ tính dục và mặc cảm

Thuật ngữ *sexuality* (tạm dịch là *tính dục, tình dục*) là một “hiện tượng văn hóa” (chữ dùng của Trần Văn Toàn trong bài viết “Diễn ngôn về tính dục trong văn xuôi hư cấu Việt Nam từ đầu thế kỷ XX đến 1945”). Nhà nghiên cứu Foucault cho rằng: “Không nên nghĩ về tính dục như một cái gì đó tồn tại khách quan mà quyền lực cố gắng để kiểm chế hoặc như một lĩnh vực mờ tối mà tri thức cố gắng để từng bước khám phá ra. Tính dục là một tạo tác mang tính lịch sử (Historical construct)” [1, tr. 105]. Theo Foucault, rõ ràng tính dục là cái được tạo ra bởi những diễn ngôn, con người có thể kiểm soát được nó cũng như kiểm soát được

các hành vi tính giao của bản thân. Trong cuốn *Phân tâm học nhập môn* (Nguyễn Xuân Hiến dịch), Sigmund Freud cũng tỏ ra khó khăn trong quá trình định nghĩa “tính dục”, “tình dục” để đưa đến những quan niệm của riêng ông. Freud đã nỗ lực dẫn ra một loạt định nghĩa về tình dục của những đối tượng khác nhau. Chẳng hạn: “Người ta có thể cho rằng tất cả những gì có dính dáng đến sự khác biệt giữa giống đực và giống cái đều có tính cách tình dục” [2, tr. 256]. Tuy nhiên, có thể thấy định nghĩa như thế vừa rộng, vừa mơ hồ, thiếu tính nhân văn. Freud cũng đã đặt ra một giả định về tính dục là “cách giao cấu”, “những cái gì dính dáng đến việc tìm khoái lạc bằng thân thể, nhất là bằng các cơ quan tình dục của người khác phái, nghĩa là dính dáng đến việc giao hợp đều có tính cách tình dục” [2, tr. 257].

Một thời gian dài quan điểm của Freud bị phản đối dữ dội. Người ta cho rằng Freud đang hạ nhục con người, gán con người với những ham muốn tầm thường trong khi Kinh Thánh cho rằng con người có nguồn gốc từ thần hoặc bán thần. Đó chính là những khó khăn mà khi mới ra đời phân tâm học của Freud đã mắc phải. Khi đi sâu vào bên trong con người, Freud đặc biệt chú ý đến trạng thái dồn nén tính dục. Đóng góp của Freud trong cách hiểu về cái “vô thức” là chứng minh được sự tồn tại của một “động cơ vô thức” liên quan mật thiết với “dồn nén”, đặc biệt là “dồn nén tính dục”. Freud phát hiện và lý giải khái niệm “libido” chính là xung năng tính dục, đồng thời khẳng định lý trí, ý thức chỉ là phần nổi của con người, còn “libido” mới là phần quyết định. Henry Miller khẳng định: “Sự phát triển nhân

cách chủ yếu là sự phát triển bản năng tính dục” [3]. Theo ông, việc con người tìm đến tính dục trước sự cô đơn, bế tắc, âu lo vừa để thỏa mãn cơ quan sinh dục, vừa là cách làm “hài lòng” những bộ phận khác nữa. Điều đó có ảnh hưởng rất lớn đến việc hình thành nhân cách. Tuy nhiên, trạng thái khát dục, hành vi tìm đến tính dục bất chấp cả đạo đức và những chuẩn mực xã hội hay xem hành vi tính giao như một hoạt động để đổi trao mua bán dễ khiến cho con người đắm mình trong tính dục, trở nên lầm lạc, sai trái trên con đường của chính mình.

Khái niệm *complex* (tạm dịch: *mặc cảm, phức cảm*) được hiểu là sự dồn nén của những cảm xúc lẫn lộn của ham muốn, sự tranh chấp, giành giật lẫn nhau mà ở đó con người bộc lộ sự đổ kỵ, lòng ghen của chính mình. Tiêu biểu cho mặc cảm phân tâm học này là mặc cảm Oedipe và mặc cảm hoạn. Mặc cảm Oedipe (*complexe Oedipe*) là thuật ngữ do Sigmund Freud sáng tạo ra dựa trên câu chuyện thần thoại Hy Lạp mang tên *Vua Oedipe* của Sophocle liên quan đến tính dục ấu thời của con người. Đó là hiện tượng bé trai có xu hướng tình cảm thiên về phía mẹ và chống đối lại cha, hoặc rộng ra là con người tìm thấy sự hấp dẫn từ những người lớn tuổi hơn mình, thậm chí là quan hệ loạn luân giữa cha và con gái, giữa mẹ và con trai, giữa cha và con trai... Đồng thời Freud đã đề cao vai trò của tính dục ấu thời đối với sự phát triển nhân cách của mỗi con người. Trần Thanh Hà cho rằng mặc cảm Oedipe hình thành “khi tính ích kỷ của trẻ chỉ muốn chiếm đoạt, sở hữu cho riêng mình những điều làm chúng sung sướng” [4]. Mặc cảm Oedipe có trong mỗi con người chứ không chỉ riêng một

ai, nhất là những người có thời thơ ấu không bình thường, suôn sẻ như bao người khác.

Mặc cảm hoạn (*complexe castration*) còn gọi là “mặc cảm tàn phế” bắt nguồn từ nỗi lo lắng, tự ti về bộ phận sinh dục của đàn ông. Đó có thể là sự thiếu hụt, dị dạng hoặc hoặc không thể thực hiện được nhiệm vụ thiêng liêng nhất của bộ phận sinh dục. Dần về sau, mặc cảm hoạn đã được mở rộng ra khỏi lãnh địa của bộ phận sinh dục và hoạt động tình dục. Mặc cảm hoạn còn là sự tự ti, nỗi âu lo, ám ảnh về sự biến dạng của cơ thể, hoặc một bộ phận nào đó trên cơ thể mất chức năng tạm thời/hoàn toàn, hoặc những thương tổn, mất mát trong đời sống tinh thần của con người. Tác giả Văn Thị Phương Trang nhấn mạnh: “Đó là trạng thái tâm lý, cảm xúc của con người khi nhu cầu bản năng của con người bị kiềm nén, là mâu thuẫn phức cảm về thân phận về sự tồn tại của mình khi sự tồn tại ấy không thể mang lại cho con người sự thỏa mãn” [5, tr. 77]. Mặc cảm thường được tạo ra khi con người mang cảm giác sợ hãi, lo âu, tự ti vì thân xác không được trọn vẹn, bình thường.

2.2. Nhân vật với đời sống tính dục và mặc cảm

2.2.1. Nhân vật khát khao tính dục

Tiểu thuyết đề tài chiến tranh biên giới Tây Nam nằm trong giai đoạn văn học Việt Nam thời kỳ đổi mới. Mặc dù mảng sáng tác này lấy chiến tranh biên giới (cuộc chiến đấu chống Pol Pot) làm bối cảnh chính, song những góc khuất của con người cũng được các tác giả quan tâm lột trần. Đặc biệt là khát khao tính dục của các nhân vật. Kiểu nhân vật này xuất hiện trong hầu hết các tiểu thuyết về đề tài chiến tranh biên giới Tây

Nam, đáng kể đến là nhân vật “tôi” trong tác phẩm *Lính Hà* của Nguyễn Ngọc Tiến. Là thanh niên trai tráng rời quê nhà đi chiến đấu vì nghĩa vụ quốc tế cao cả, nhiều lần nhân vật “tôi” đã bộc bạch nỗi thiếu thốn ân ái và mong muốn được giải tỏa. Khi nghe người đồng đội tên Tú mời mọc ra bia rừng ân ái với các cô gái dân tộc - một hình thức “cải thiện” trong đời sống quân ngũ, nhân vật “tôi” thẳng thắn thừa nhận khao khát tính dục đang trào dâng trong mình: “Anh cũng thượng tướng lên đây này”, “đúng là tôi cũng đang vật thật” [6, tr. 199]. Tuy nhiên, với trách nhiệm của tiểu đội trưởng, anh không cho phép mình giải tỏa những nhu cầu cá nhân, mặc cho nó đang cuộn lên và anh thì tiếc nuối nhận ra “cho đến tận bây giờ tôi vẫn chưa từng nắm tay em nào” [6, tr. 200]. Trải nghiệm chiến tranh của nhân vật “tôi” trong tác phẩm là trải nghiệm của chính tác giả, Nguyễn Ngọc Tiến đã mạnh dạn thừa nhận và giải bày vấn đề tính dục của chính mình. Không chỉ dừng lại ở bản thân, qua điểm nhìn trần thuật của Nguyễn Ngọc Tiến, đồng đội của nhà văn cũng mang trong mình khát khao tính dục. Quân - người lính tình nguyện trẻ tuổi vì muốn giải tỏa những bứt rứt tính dục nên không thể kiểm soát được hành động của bản thân. Đó là hành động tính giao giữa Quân với những cô gái điếm trong lúc đi tập huấn ở Phú Lợi. Không ngần ngại, né tránh, Quân đã thừa nhận “sai phạm” của mình một cách thật hồn nhiên, đậm chất lính tráng: “Anh đi tập huấn có chơi bời tí chút ở Phú Lợi, bị nổ ống khói” [6, tr. 104]. Xuất phát từ chỗ khát khao tính dục, muốn được thỏa mãn, giải phóng nhu cầu bản năng, song hành động của Quân chẳng những không thỏa mãn được

dục tính mà còn gây ra hậu quả trầm trọng: anh mắc bệnh tình dục. Kể lại câu chuyện đó, Nguyễn Ngọc Tiến không khiến người đọc cảm thấy Quân thuộc loại con trai hư hỏng, ngược lại nhà văn cho người đọc thấy được nỗi khôn khổ, thiếu thốn cả về vật chất lẫn tinh thần của người lính tình nguyện Việt Nam.

Sigmund Freud mạnh mẽ khẳng định tính dục thuộc về bản năng của con người, là nhu cầu tự nhiên, chính đáng và cần có. Từ góc nhìn tham chiếu phân tâm học, tính dục trong tiểu thuyết về chiến tranh biên giới Tây Nam nói riêng, trong văn học đương đại Việt Nam nói chung đã vượt qua ranh giới của sự tầm thường, tục tĩu, từ đó trở nên nhân văn hơn. Nhân vật Sơn Phấn trong tiểu thuyết *Hoang tâm* (Nguyễn Đình Tú) là một nhân vật đầy bí ẩn, một ẩn số và rồi biến mất khi Anh tỉnh dậy sau giấc mơ dài. Tính dục bên trong Sơn Phấn - cô gái xuất hiện với thân phận lơ mờ, với lời lẽ và hành động kỳ lạ mà chính Anh đã từng khinh rẻ là “thân xác ô ứ”, “gái điếm”, kẻ “bán tròn nuôi miệng” - là “thiên tính”, “thuộc tính” mạnh mẽ, táo bạo. Cô vừa mong muốn được thỏa mãn bản thân mình vừa đánh thức cảm giác hưng phấn, khát khao tính dục và khả năng thực hiện hành vi tính dục của nhân vật Anh. Với ngôn ngữ trần trụi đời thường, lối kể chuyện tự nhiên, cách miêu tả cụ thể, sinh động, Nguyễn Đình Tú đã tái hiện hành động giao cấu giữa Anh với Sơn Phấn. Tất cả những cảm xúc háo hức, hân hoan, hạnh phúc, rạo rực và đầy ham muốn ấy được tác giả trao cho một kết cục viên mãn: “Sơn Phấn quay sang ôm chặt lấy Anh. Cô úp mặt vào bộ ngực trần vêu vào toàn xương và khế đưa lưỡi liếm đầu vú nhẵn nhúm của Anh. Cảm

giác nhột nhột loang khắp cơ thể. Sơn Phan tiếp tục dùng miệng tìm xuống phía bụng dưới. Lần đầu tiên Anh biết thế nào là khoái cảm. Lưỡi cô mềm và ẩm. Miệng cô ẩm ướt và kích thích” [7, tr. 113]. Học thuyết của Freud đã giúp cho người có cái nhìn âm áp hơn về một người phụ nữ chủ động, táo bạo trong chuyện “chăn gối” thâm kín. Sự cuồng nhiệt của người phụ nữ hòa cùng sự mạnh mẽ, táo bạo của một người đàn ông vừa được gọi thức “bản năng giới” đã khiến Anh “trút cả vào Sơn Phan dòng nhựa ứa tràn từ một thân thể ẩn mình trong dáng vẻ khô héo bấy lâu” [7, tr. 208]. Từ góc nhìn tham chiếu phân tâm học, khái niệm về tình dục đã được mở rộng, giúp nó không hiện ra với trạng thái thô tục bình thường và với mục đích sinh sản như nhiều người vẫn nghĩ.

Các tác giả không cố tình che giấu mà nỗ lực bộc lộ, phơi bày cái tôi bản thể của chính mình để thoát khỏi “vực sâu tâm lý”, nói cách khác, họ đang “chữa vết thương trong lòng mình để tái tạo một năng lượng sống mới”. Tính dục đã được các tác giả nói đến một cách tự nhiên, hồn nhiên như vốn dĩ nó không phải là một vấn đề nhạy cảm. Thấp thoáng trong tiểu thuyết *Dưới tán rừng thốt nốt* (Nguyễn Tam Mỹ) là khát khao tính dục của nhân vật Phiên (người lính tình nguyện Việt Nam), Krolanh và Sô Khây (hai cô gái Khmer trẻ trung, xinh đẹp và có tâm hồn trong sáng). Hình tượng con người mang trong mình những ham muốn giao thoa thể xác với những người khác giới đã được Nguyễn Tam Mỹ khắc họa xúc động và rõ nét. Hành trình đi từ ham muốn bản năng đến giải tỏa ham muốn của nhân vật Phiên là minh chứng cho sự thắng thế của yếu tố vô thức dưới góc

nhìn phân tâm học. Bằng tình yêu đậm sâu và sự trân quý chàng trai Việt Nam, hai cô gái Khmer là Sô Khây và Krolanh luôn muốn dâng hiến thể xác cho Phiên, táo bạo hơn cả là Krolanh khi cô “cầm tay tôi đặt lên bầu vú bên trái, cười hỏi: “Boong Phiên có nghe thấy trái tim em nói gì không?”, “Nó bảo em cho boong Phiên đây!” [8, tr. 154]. Hoàn cảnh trước mắt cho phép Phiên giải tỏa những khát khao tính dục, tuy nhiên điều kiện sâu xa lại không cho phép Phiên làm điều đó. Những ham muốn tính dục của Phiên đang bị quy định, kìm hãm bởi những thiết chế xã hội và đạo đức. Bởi thế, mặc dù Phiên khó kiềm chế được bản năng của một người đàn ông trước sắc đẹp của hai cô gái Khmer nhưng Phiên cũng đành lòng từ chối. Nhưng sau bao nhiêu trần trở, giằng xé giữa vô thức và hữu thức, cuối cùng phần vô thức của Phiên đã chiến thắng. Nguyễn Tam Mỹ đã để cho nhân vật của mình được giải tỏa vì chỉ khi giải tỏa được ả ức thì con người mới cảm thấy thoải mái, tự do và đầy năng lượng. Nhà văn đã miêu tả chân thật hành động đụng chạm thân xác giữa Sô Khây và Phiên như một cách để tôn sùng tín ngưỡng phồn thực - một hiện tượng tôn giáo phổ biến trong đời sống nhân loại: “Tâm thân nồn nà của em đã làm vỡ òa sự chế ngự kìm nén trong tôi. Cả hai lao vào nhau, quấn riết lấy nhau. Rồi một luồng sinh khí phóng thoát khỏi cơ thể khiến tôi cảm thấy người nhẹ bẫng chơi vơi...” [8, tr. 217]. Nhìn từ góc nhìn phân tâm học, cuộc giao hoan thể xác giữa Phiên với Sô Khây thật nhân văn chứ không hề đáng trách vì nó là sự giao hợp giữa cảm giác và cảm xúc, giữa tình dục và tình yêu. Ấn tượng về Sô Khây và Krolanh trong mắt người đọc cũng

không phải là ấn tượng về sự hư hỏng của những cô gái mới lớn hay bản chất “dâm” của một người phụ nữ sẵn sàng hiến dâng thân xác cho một người đàn ông xa lạ. Họ là những người phụ nữ hết mình, sống bản năng nhưng đồng thời cũng yêu đương cuồng nhiệt. Họ đến với tình dục bằng cảm xúc nở rộ của tình yêu, tình yêu đó gắn liền với sự hy sinh, sự cho đi mà không đòi hỏi nhận lại bất kỳ điều gì.

Trong tiểu thuyết về chiến tranh biên giới Tây Nam, sự xuất hiện của một loạt các nhân vật mang trong mình nỗi khát khao tính dục cho ta thấy hiện tượng tính dục hóa (*sexualization*) trở nên phổ biến trong mảng sáng tác này. Tính dục mang nhiều màu sắc, đa dạng, phong phú và góp phần to lớn trong việc hình thành nên cá tính của các nhân vật. Tính dục có vai trò quan trọng trong việc hình thành nên nhân cách của con người. Ngược lại với những người có xu hướng tình dục bình thường, tình dục song hành cùng cảm xúc (tình yêu) thì những kẻ có xu hướng tình dục lệch lạc vô tình hủy hoại đi nhân cách của bản thân, biến mình từ một con người trở thành con thú.

2.2.2. Nhân vật cô đơn, ẩn ức

Bên cạnh kiểu nhân vật khát khao tính dục, tiểu thuyết về chiến tranh biên giới Tây Nam còn có sự xuất hiện của kiểu nhân vật cô đơn, ẩn ức, đặc biệt là nhân vật “đồn nén tính dục” (chữ dùng của Freud). Trong tiểu thuyết *Không phải trò đùa*, Khuất Quang Thụy đã mở ra cõi người cô đơn vô cùng tận dẫn đến sự dồn nén cảm xúc, có biểu hiện của ẩn ức tính dục. Có thể nhận ra trong tiểu thuyết này xuất hiện rất nhiều nhân vật mang trong lòng những cô đơn, ẩn ức. Nhân vật Hảo thuộc trường hợp chủ động lựa chọn hạnh

phúc nhưng không thể nào thỏa mãn với hạnh phúc đã lựa chọn. Nỗi cô đơn, lạc lõng và ẩn ức đã được sinh ra từ hạnh phúc ngang trái của Hảo. Hảo đã từng quyết định chia tay Tuấn chỉ vì nghĩ rằng “chúng ta sẽ không hạnh phúc khi chung sống với nhau” [9, tr. 657] và vì Hảo không thể chấp nhận được Tuấn khi anh vừa bước ra từ cuộc kháng chiến chống Mỹ. Nhưng rồi khi đến với tình yêu mới, Hảo mới nhận ra mình cô đơn tột độ. Bất kể mọi thứ (kể cả tình dục) cũng không thể làm cô thỏa mãn được. Sự lầm lạc trong việc chọn lựa hạnh phúc đã đẩy Hảo vào bi kịch xót xa.

Chiến tranh là nguyên nhân khách quan gây ra sự cô đơn, dồn nén tính dục. Nhân vật Hiền, cô bạn gái của Tình - người đã từng tham gia chiến đấu và tâm lý bị ảnh hưởng nặng nề bởi bom đạn, chết chóc trong chiến tranh - vẫn giữ trọn tấm lòng thủy chung son sắt, sống trong buồn tủi cô đơn để đợi Tình từ bệnh viện tâm thần trở về. Tình yêu và những khao khát ân ái với người mình yêu ngày một lớn dần trong Hiền, tạo thành “ẩn ức tính dục”. Khi dồn nén cực độ, con người thường có xu hướng muốn buông phóng và càng táo bạo hơn, mãnh liệt hơn khi được tiếp xúc thể xác với người mình yêu. Nhân vật Hiền đã lấp đầy tâm hồn mình bằng cuộc ái ân với Tình mà cô là người chủ động. Trong không gian của một ngôi nhà nhỏ giữa lòng Hà Nội, cảnh đụng chạm xác thịt đã được Khuất Quang Thụy gọi tả thật gợi cảm, vừa trần tục lại vừa mang tính thẩm mỹ cao: “Cô thở dốc từng hồi, người cô bỗng nóng ran lên dưới bàn tay ve vuốt của anh. Bây giờ thì anh sẽ mãi mãi là của em, mãi mãi bên em” [9, tr. 698]. Khi cội nguồn của tình dục là tình yêu, con người không chỉ

thỏa mãn xác thịt hay thỏa khát vọng chiếm hữu mà còn thăng hoa trong cảm xúc, vừa dâng hiến, vừa hòa quyện vào nhau: “Họ quyện chặt lấy thân thể nhau, tan hòa trong nhau, không còn biết tới thời gian, trời đất. Hình như mặt trời đã lên ánh nắng ban mai như những ánh mắt tò mò, tình nghịch chiếu qua khe cửa, chim chóc đang cãi nhau chí chóc ngoài vườn” [9, tr. 699]. Thông qua hành động tính dục, Khuất Quang Thụy đã khai thác thành công chiều sâu tâm hồn của nhân vật Hiền và Tình, khẳng định vẻ đẹp tâm hồn, yếu tố bản năng của họ tưởng chừng như bị những cô đơn, buồn tủi khuất lấp.

Tuy nhiên, không phải bất cứ ai làm tình cũng đều cảm thấy sung sướng, nhiều nhân vật trong tiểu thuyết về đề tài chiến tranh biên giới Tây Nam cảm thấy cô đơn ngay chính trong cuộc làm tình của mình và ảm ức tính dục ngay khi được giao cấu. Mặc dù những cuộc làm tình liên tục diễn ra với cô gái câm Sa Ly (*Miền hoang*, Sương Nguyệt Minh), song chưa bao giờ cô cảm thấy hạnh phúc, thỏa mãn. Giữa đám đàn ông “áo đen” (Pol Pot), Sa Ly luôn thấy mình cô đơn và thèm khát một cuộc làm tình đúng nghĩa mà ở đó tình dục sẽ được hòa quyện cùng với cảm xúc của tình yêu, cảm xúc “Người”. Nhân vật này đã tìm cảm giác sung sướng thay thế cho đơn đau trước mắt bằng cách tưởng tượng ra cơ thể của hai người lính quân tình nguyện Việt Nam: “Cứ tưởng tượng cặp đùi khô khăng và bộ xương sườn nhô khỏi da của thằng chết tiệt đang cưỡng hiếp tui là hai đùi săn chắc và vòng ngực nổi cơ săn có múi là một người đàn ông khác cùng cứu tôi khỏi chết đuối. Cứ coi tay chân, thân mình mẩy của thằng gày này là của hai người đàn ông khác màu

da sắc tộc lần lượt va chạm, cọ xát vào da thịt tui. Họ cầm nắm, ôm tui kéo dưới nước và vội vã mang vác lên bờ, chứ không hùng hục hãm hiếp tui như trâu húc mã thế này” [10, tr. 49]. Trong mắt Sa Ly, những người lính tình nguyện Việt Nam mới thực sự mang lại cho cô cảm giác hạnh phúc, thỏa mãn. Điều này xuất phát từ sự tri ân, tấm lòng ngưỡng phục mà cô dành cho bộ đội tình nguyện. Suy cho cùng, mọi sự tưởng tượng không thể giúp Sa Ly thoát khỏi vòng tay man rợ của những tên Pol Pot dâm loạn, Sa Ly trở về với thực tại đốn đau, tủi nhục và sự cô đơn, ảm ức.

Trước khi được thỏa mãn nỗi thèm khát tính dục, cả Phiên và Krolanh (*Dưới tán rừng thốt nốt*, Nguyễn Tam Mỹ) đều thuộc kiểu nhân vật “nổi loạn” do cô đơn, ảm ức. Cội nguồn của sự cô đơn và tình trạng “dồn nén tính dục” ở Phiên và Krolanh đều do những quy định nghiêm ngặt của bộ đội tình nguyện Việt Nam: không được quan hệ bất chính với con gái Khmer. Bởi vì Phiên đã tuân thủ chặt chẽ quy định của lính tình nguyện, kìm nén nhu cầu bản năng để hoàn thành tốt trách nhiệm của một người lính tình nguyện và hướng đến ngày được trở lại quê nhà nên rơi vào trạng thái ảm ức. Một phía, Krolanh khao khát được hiến dâng thân thể cho Phiên, dùng mọi cách để kêu gọi bản năng đàn ông trong Phiên bằng tình yêu thăm sâu nơi trái tim cô: “mở tấm xà rồng để lộ khuôn ngực trần săn chắc”, “lấy tay vốc nước xối lên đôi gò bồng đảo, kỳ cọ” [8, tr. 72]. Thậm chí, Krolanh đã chủ động kích thích tính dục trong Phiên bằng cách “khỏa thân trước mặt khiến tôi đỡ người. Cặp vú tròn căng. Mớ lông mu ở giữa hai chân loãn xoắn đen mượt như nhung. Tôi ngồi chết

lặng. Lần trước ở X're Kaxan, Sô Khây cũng đã vô tình khóa thân ở góc nhà..." [8, tr. 154]. Đáp trả lại mọi nỗ lực của Krolanh là sự bình tĩnh, thân nhiên, "làm thình" của Phiên. Thật ra không phải Phiên chại lý trước một người con gái đẹp và hấp dẫn như Krolanh. Bản năng tính dục đang sôi sục trong người Phiên khiến anh nhiều lần lộ rõ ra bên ngoài nhưng vẫn cố tìm cách che giấu. Mọi thứ thuộc về bản năng đã bị lập trường tri thức, đạo đức, xã hội ghì chặt để rồi cả Krolanh và Phiên đều mang trong mình những ản ức, khát khao tình dục nén chặt như một cái lò xo. Đây chính là nguyên nhân để đến một thời điểm lò xo "đu lợc" có thể bung phá, dẫn đến hành vi tính giao sôi nổi, vồ vập, mãnh liệt giữa Sô Khây và Phiên ở cuối tác phẩm.

Trong phạm vi nhân vật với đời sống tính dục, kiểu nhân vật cô đơn và "dồn nén tính dục" đã hiện rõ dưới ánh sáng lý thuyết phân tâm học của Sigmund Freud. Điểm gặp gỡ của hầu hết các tiểu thuyết trong mảng sáng tác về đề tài ngoại biên là yếu tố tính dục, kiểu nhân vật với đời sống tính dục cuồng nhiệt, quyết liệt, xem tính dục là một phần của cuộc sống, góp phần làm nên ý nghĩa trọn vẹn của sự tồn tại. Việc nhà văn lồng ghép vấn đề tính dục vào tiểu thuyết lịch sử không nhằm mục đích kích thích trí tò mò của người đọc hoặc mục đích thương mại. Ngược lại, vấn đề tính dục trong tiểu thuyết viết về cuộc chiến đấu chống chế độ diệt chủng Khmer Đỏ được các tác giả thể hiện một cách văn minh, chân thật trần trụi nhưng vẫn mang tính thẩm mỹ cao.

2.2.3. Nhân vật mang mặc cảm Oedipe

Mảng văn học chiến tranh biên giới Tây Nam chú trọng thể hiện vấn đề tính

dục nên sự xuất hiện của mặc cảm Oedipe trong tác phẩm cũng là điều hết sức hiển nhiên. Tuy nhiên, kiểu tính dục loạn luân đúng như mô thức Oedipe thường không được thể hiện phổ biến trong mảng sáng tác này. Mặc dù sau năm 1975, các tác giả phản ánh mạnh dạn những vấn đề xã hội, góc khuất, bi kịch, tội lỗi của con người, nhưng tính dục loạn luân vẫn là vấn đề nhạy cảm và ít nhiều trái với thuần phong mỹ tục, đạo đức của dân tộc nên không được thể hiện sôi nổi. Đối với mảng tiểu thuyết về chiến tranh biên giới Tây Nam, có thể thấy rõ mặc cảm Oedipe được xuất phát từ mặc cảm tính dục ấu thơ. Ở mặc cảm tính dục ấu thơ, Freud chú ý đến những cảm xúc, cảm giác của con người vốn xuất hiện trong thời thơ ấu nhưng đã ám ảnh, tồn tại trong con người cho đến hết cuộc đời.

David Stafford - Clark cho rằng: "Nhưng ngay trong tuổi ấu thơ, sự say mê thâm kín của đứa trẻ đối với mẹ không thể được đứa trẻ coi là vô tội, cũng không thể được thỏa mãn đầy đủ. Sự say mê ấy không thể được thỏa mãn vì đứa trẻ không thể giành được mẹ về nó hoàn toàn; sự say mê ấy không thể là vô tội vì đứa trẻ gắn liền thái độ rõ ràng không tán thành của bố mẹ đối với sự hưng phấn tính dục của nó với những tình cảm ghen tị và tranh chấp thâm kín của nó đối với người bố" [11, tr. 129]. Nói cách khác, mặc cảm Oedipe là lực hút giới tính giữa con trai với người mẹ cũng như lực đẩy giới tính giữa con trai với người cha trong giai đoạn ấu thời của con người, chi phối trạng thái tinh thần khi con người dần trưởng thành. Đó là trường hợp của những người lính tình nguyện như Tùng (trong *Miền hoang* của Sương

Nguyệt Minh). Khi rơi vào cảnh lưu đày giữa rừng hoang cùng với tàn quân Pol Pot, sống thiếu thốn cả về vật chất lẫn tinh thần, Tùng cảm thấy thèm khát hơi ấm tỏa ra từ cơ thể của người mẹ vốn dĩ đã quen từ thuở bé. Trong ký ức của Tùng chưa hề có bóng dáng của người cha mà chỉ là những cảm giác anh nhận được thông qua cử chỉ, dáng điệu, lời nói và hơi ấm tỏa ra từ cơ thể của người mẹ. Những cảm xúc mà người mẹ mang lại cho Tùng cũng như Tùng cảm nhận được trong thời ấu thơ gần gũi mẹ đã theo Tùng sang Campuchia, theo anh trong cuộc lạc rừng sau khi thất thế ở trận đánh cuối. Điều này phần nào cụ thể hóa cho sự xô đẩy của mặc cảm tính dục ấu thơ, dẫn đến mặc cảm Oedipe. Trong cảnh đơn độc, khốn khổ tột cùng, người mà “tôi” vẫn thường nghĩ đến chính là mẹ. Mùi hương, vóc hình, đôi vú của mẹ trở thành những kỷ niệm sâu đậm nhất. Những thứ đó Tùng đã từng được nhìn thấy và chạm vào thuở còn nhỏ, bất giác trở thành những hình ảnh vừa trần tục lại vừa rất thiêng liêng trong tâm trí Tùng: “Mùi mồ hôi gần gũi và cả mùi hoi hoi của sữa mẹ. Hít... hít... và ngủ. Cái mũi cứ dũi dũi vào khuôn ngực trần, rồi úp cả mặt vào nách của người. Tôi thò bàn tay lần tìm vú mẹ” [10, tr. 248]. Freud đã từng nói “đôi vú của người mẹ trở nên đối tượng đầu tiên của bản năng tình dục; và tôi không thể nào hiến cho các bạn một ý niệm thực đúng về tầm quan trọng của đối tượng thứ nhất này đối với những đối tượng sau đó, về ảnh hưởng sâu xa của nó trong mọi sự biến thể và thay thế ngay cả trong những miền đất xa xôi nhất trong đời sống tinh thần” [2, tr. 266]. Nhà phân tâm học này đã đề cao vai trò của đôi vú người mẹ trong bước phát

triển bản năng tình dục của một con người, đặc biệt là nam giới. Lindner, vị bác sĩ chuyên môn về nhi khoa tại Budapest cũng đã từng đề cập đến tính cách và hành vi tình dục của một đứa trẻ. Khi lạc giữa rừng hoang người lính (tù binh) thiếu thốn cả về vật chất lẫn tinh thần, đặc biệt là sự thiếu thốn những khoái cảm. Bởi thế, việc nhớ về “tính dục trẻ con” và tưởng tượng ra khoảnh khắc được mẹ gần gũi, chở che, vuốt ve và yêu thương là cách để Tùng tìm thấy khoái cảm, thỏa mãn miền dục tình trong thân thể. Người tình hiện tại (Sa Ly) của Tùng chỉ là sự phóng chiếu hình ảnh người mẹ ở quê nhà: “Mẹ nhân từ và táo tợn vòng tay trái ôm choàng lấy vai lưng tôi. Vòng tay phải mềm mại luôn qua cổ kéo đầu tôi ép chặt vào khuôn ngực đang căng đầy” [10, tr. 249]. Nói đúng hơn, nhân vật Tùng đang “loạn luân” trong vô thức bởi khi anh quan hệ xác thịt với cô gái câm Sa Ly mà anh cảm giác như đang thỏa mãn ham muốn bản năng với mẹ. “Loạn luân” vốn là một vấn đề đạo đức xã hội (lý trí) nhưng lại là quy luật của bản năng, bởi thế nó mang mặc cảm tính dục, phức cảm (*Oedipe complex*). Thật ra mặc cảm Oedipe không phải theo con người suốt cả cuộc đời. Nói như Trần Thanh Hà: “mặc cảm đó sẽ bị xóa dần, mất đi khi cuộc sống con người hướng vào mục đích cao cả, được giáo dục trong môi trường lành mạnh, còn khi chỉ biết đắm mình trong quá khứ thì tinh thần con người không có sự đền bù nào để thay thế mặc cảm ấy” [4, tr. 170]. Nhân vật Tùng thuộc dạng đắm chìm trong quá khứ tinh thần, “bị chi phối với những ấn ức ấu thơ” [4, tr. 170]. Chàng trai ấy quên luôn việc mình đang ân ái với Sa Ly để trở về làm một đứa trẻ,

được thực hiện hành vi tính dục trẻ con vô tội lỗi.

Không phải lúc nào mặc cảm Oedipe cũng xuất hiện ở dạng nguyên bản, trong một số trường hợp đặc biệt, các tác giả có sự phát hiện về một góc khuất nội tâm của con người mang hơi hướng của mặc cảm Oedipe. Biểu hiện cụ thể của vấn đề này chính là sự căm thù, ganh ghét của một người đối với một người đồng giới khác đang được một người khác giới yêu thương, chiều chuộng. Có thể kể đến trường hợp các nhân vật Tuấn “vẽ”, Quang Bắc Kinh, Dũng, Thành “giun”, Đạt “móm” trong *Một trăm ngày trước tuổi hai mươi* (Đoàn Tuấn). Những nhân vật kể trên là những người lính tuổi đời còn rất trẻ vì căm mến nhân vật Phiến (người phụ nữ xinh đẹp, lớn tuổi và bất hạnh) đã khát khao tò mò cơ thể của chị. Tình yêu của những chàng trai trẻ đã hòa lẫn với nỗi căm ghét người đàn ông vốn là chồng chị Phiến (nhân vật lão Tăng). Bởi lẽ người đàn ông đó không biết trân trọng Phiến, ngược lại hắn chỉ xem Phiến như “công cụ” để thỏa mãn bản năng giới. Càng căm ghét chồng Phiến, những chàng trai trẻ càng say đắm chị Phiến, tò mò và bị cuốn hút bởi người đàn bà có “dáng người cao, gương mặt nhẹ nhõm, thanh tú”, “đôi chân thon dài”, “bộ ngực căng đẹp, lúc nào cũng rung rung như sóng” [12, tr. 105], “Năm tháng coi chị Phiến như người chị gần gũi lại như một người tình. Chị vừa quyến rũ, lại đầy chất hoang sơ của rừng núi” [12, tr. 106]. Ngôi “mẹ” trong mô thức Oedipe (dạng nguyên bản) mà Freud đã từng đặt ra trường hợp này đã được chuyển sang ngôi “chị” (chị Phiến). Sự trỗi dậy của mặc cảm Oedipe, sự tò mò thể xác người đàn bà của những chàng trai mới lớn

cùng tình yêu (nói đúng hơn là tình thương) dành cho chị Phiến đã kết hợp lại thành hành động có phần lệch lạc nhưng rất “Người”: xem trộm cơ thể chị Phiến khi tắm. “Bên giếng, chị Phiến đang tắm. Chị mặc mỗi chiếc quần lót. Cái hình tam giác màu đỏ nóng rực như ngọn lửa đang cháy. Cả thân hình nõn nà, lộng lẫy giữa thiên nhiên. Chị kỳ ngực. Nâng hai bầu vú lên. Cúi xuống nhìn. Rồi chị múc nước. Giội ào ào. Nước tràn trên trên thân thể ngọc ngà. Rồi chị khép hai đùi lại, hai bàn chân chà xát vào nhau. Như vũ nữ ba lê. Lại kiễng chân, giội nước” [12, tr. 108]. Hình ảnh “hai bầu vú” cùng hành động trần tục như kỳ cọ, nâng lên, giội nước đã kích thích niềm khao khát ẩn sâu bên trong tâm hồn những thanh niên trẻ tuổi. Nó như một dòng nước mát lành tắm tưới cho tâm hồn của họ: “Cả bọn như được uống ừng ực cả hai thứ sắc đẹp và nước. Càng uống càng khát” [12, tr. 108]. Sự rạo rực đó vừa là niềm khát khao bản năng của tuổi trẻ, vừa là dấu hiệu cuộn trào của mặc cảm Oedipe. Đúng như những chàng thanh niên đã thú nhận, nhân vật Phiến vừa như một người chị, vừa như một người tình. Tình cảm đó không hề khiếm nhã, trần tục mà rất nhân văn, là niềm động viên, an ủi lớn lao đối với những chàng trai trẻ không được hưởng trọn vẹn niềm vui của đất nước sau ngày thống nhất.

2.2.4. Nhân vật mang mặc cảm hoạn

Kiểu nhân vật mang mặc cảm hoạn rất phổ biến trong tiểu thuyết về chiến tranh biên giới Tây Nam. Các tác giả cho người đọc thấy được nguyên nhân gây ra sự “méo mó” thân xác ở các nhân vật trong mảng sáng tác trên không phải do bẩm sinh mà chủ yếu là do sự khốc liệt

của chiến tranh. Nhân vật Tuấn trong tác phẩm *Không phải trò đùa* (Khuất Quang Thụy) mang cảm giác tự ti, xấu hổ và cả nỗi ám ảnh về vết sẹo napan tồn tại trên khuôn ngực của mình. Anh cố tình che giấu, không để ai nhìn thấy vết sẹo đó. Vết sẹo napan gợi lại trong anh những ký ức đen tối về cuộc chiến tranh đã qua mà kẻ đã gây ra thương tổn đó chính là thằng Mỹ. Khuôn ngực Tuấn từ khi có vết sẹo napan hiện hữu trở nên bất khả xâm phạm, đó là vùng cấm để rồi khi Hảo (người yêu của Tuấn) vô tình chạm vào hoặc đòi xem thì Tuấn lại tỏ vẻ dửng dưng, nóng nảy: “Có một lần em lần lên nút áo ngực anh, em đòi được xem ‘nó ra làm sao’, em hoàn toàn có quyền như thế. Nhưng anh đã giãy nảy lên và từ chối một cách thô bạo. Từ đó em không bao giờ lặp lại yêu cầu đó nữa” [9, tr. 661]. Mặc cảm thân phận “đã đánh lừa anh, đã biến anh thành một con người hoàn toàn khác” [9, tr. 661], nó khiến anh phải day dứt, thu mình, không còn giữ được cái vẻ tự nhiên trước mặt Hảo. Vì mặc cảm, Tuấn dần dần đánh mất hạnh phúc của chính bản thân mình, đánh mất cả cảm xúc yêu vốn dĩ vẫn luôn nồng nhiệt trong con người của Hảo. Chiến tranh đã gián tiếp làm cho hạnh phúc của Tuấn vỡ tan, gieo vào Tuấn những ám ảnh khó có thể bôi xóa, hình thành nên mặc cảm.

Một vài nhân vật trong tiểu thuyết về chiến tranh biên giới Tây Nam xuất hiện với dạng thức ban đầu của mặc cảm thiên hoạn. Đó là trường hợp nhân vật Thư và Bảo trong *Không phải trò đùa* (Khuất Quang Thụy) canh cánh mối lo về chất độc màu da cam, không muốn mang thai vì sợ đứa trẻ ra đời sẽ bị dị dạng. Việc đụng chạm thể xác trong lo âu, sợ hãi đã khiến vợ chồng Thư không đạt được

khoái cảm như mong muốn. Người đàn bà nào cũng mong muốn mình được làm mẹ, thực hiện trọn vẹn nghĩa vụ của một người mẹ. Nhân vật Thư cũng không ngoại lệ. Tuy nhiên, cả Thư và chồng đều ý thức được rằng: “Chúng ta đều đã sống trong những vùng bị chất độc diệt cỏ của Mỹ hoành hành trong suốt cuộc chiến tranh. Ai dám đoán chắc rằng trong máu của chúng ta không có những độc tố đang ẩn nấp?” [9, tr. 949]. Họ mang trong lòng mối lo lắng xa xôi bởi lẽ những con người đó đã từng bước ra từ cuộc chiến đấu chống Mỹ ác liệt, từng chứng kiến những con “mưa thuốc diệt cỏ” Mỹ rải xuống cướp đi màu xanh cây rừng. Nhân vật Thư và Bảo mang tâm lý tự ti, nỗi ám ảnh về chất độc màu da cam trở thành sự dằn vặt và có khi đày đọa chính mình. Cả hai đều cảm nhận được mối lo này “đầu độc hạnh phúc gia đình”, ít nhiều có thể khiến hạnh phúc gia đình chông chênh. Ngay cả khoảnh khắc Thư báo tin mình có thai thì cả hai vợ chồng cũng không được hưởng niềm vui trọn vẹn bởi Thư có thai trong nỗi âu lo về di chứng của cuộc chiến tranh đã qua. Tình yêu thời chiến thường không được trọn vẹn, nhưng khi con người vượt qua được mặc cảm của bản thân, những chông gai, thách thức của chiến tranh, tình yêu sẽ càng trở nên sâu đậm và thiêng liêng hơn.

Trở về từ cuộc chiến tranh biên giới Tây Nam, nhân vật Anh trong *Hoang tâm* (Nguyễn Đình Tú) mang trong mình mặc cảm thiên hoạn, luôn trong trạng thái lo lắng, tự ti về bộ phận sinh dục và khả năng tình dục của mình. Những chấn thương về mặt tâm lý kéo theo chấn thương về mặt sinh lý trong Anh. Sự tất dục, mất dần cảm giác hưng phấn khi gần

gửi cơ thể phụ nữ đã đẩy nhân vật Anh vào bi kịch vỡ tan hạnh phúc gia đình. Thực tế, con người ta thường rơi vào cái vòng luẩn quẩn của mặc cảm hoạn vì khó có ai bằng lòng với chính mình, nhất là khi mình mắc phải những “căn bệnh” liên quan đến bản năng tình dục. Tương tự như những người khác có xu hướng mặc cảm hoạn, nhân vật Anh thường nhìn thấy hạnh phúc của người khác và nhận ra sự bất hạnh của chính mình. Điều này đẩy Anh rơi vào sự khổ tâm chưa tìm thấy lối thoát. Ở giai đoạn đầu, trước Sơn Phấn - một “cô gái điếm” (theo cách gọi của Anh) gọi cảm và sẵn sàng dâng hiến - Anh hoàn toàn không bị lay động. Anh vẫn đứng vững, thậm chí khó chịu và tỏ vẻ khinh thường khi cho rằng cô gái này có “thân xác ô uế”. Đến khi Anh và Sơn Phấn trở thành bạn đồng hành trong một cuộc hành trình bí ẩn và kỳ thú vào Cửa Núi, Anh không còn xem Sơn Phấn là “cô gái điếm” nữa mà là một người đàn bà có quyền năng, có tiếng nói. Tại hẻm núi huyền ảo của tộc người Mã, Sơn Phấn đã dùng bản năng đàn bà của mình để đánh thức phần “dục” trong con người Anh. Cùng với động tác “nhẹ nhàng vượt ve, kỳ cọ, bóp, nắn rồi nâng lên trong lòng bàn tay” [7, tr. 107], Sơn Phấn “đang dùng dâm ngôn để giúp cho cái cần đo sức khỏe của Anh hoạt động trở lại” [7, tr. 107] nhưng mọi hành vi gọi tình của Sơn Phấn đều trở nên vô nghĩa. Bộ phận sinh dục của Anh không có biểu hiện đáp trả lại hành động và sự nỗ lực của Sơn Phấn: “con chim Anh không cương lên được, vẫn thông xuống, như trái chuối bóc vỏ treo bên cạnh hai quả chanh ủng, dù đầu khấc lộ ra ngoài, tròn trịa và cân đối” [7, tr. 106]. Anh đã “tự thú” về những trục trặc sinh lý của bản

thân và cảm thấy hổ thẹn, bất lực, “khẽ đánh ánh mắt nhìn vào lò sưởi, như lẩn tránh” khi Sơn Phấn cố gắng dùng những lời lả lơi, buông phóng để giúp Anh hưng phấn. Những chấn thương tâm lý mà nguyên nhân bắt nguồn từ cuộc chiến tranh biên giới Tây Nam và những trái khoáy ngấm ngầm diễn ra trong xã hội mà Anh chứng kiến sau khi Anh trở về từ chiến trường Campuchia đã cướp mất niềm vui cùng khoái cảm của Anh.

Bằng khả năng của mình Sơn Phấn đã giúp Anh phá vỡ mặc cảm thiên hoạn, dẫn Anh bước vào thế giới của tình yêu và dục vọng. Điều này vừa khó lại vừa dễ. Khó là vì những sang chấn tâm lý vẫn còn trong Anh, máu me, chết chóc, tội lỗi và hy sinh... dồn Anh vào chân tường để rồi Anh phải gồng mình lên chịu đựng quá sức. Dễ là vì “Bản năng giới tính trong Anh vẫn còn đó, như một mầm cây ủ trong lòng đất” [7, tr. 207] chứ không vĩnh viễn mất đi. Thật diệu kỳ, khi được Sơn Phấn “đổ những giọt rượu trắng đục vào bờ môi khô khát” [7, tr. 207], Anh lập tức trở nên “ham hố”, “ngập tràn ham muốn”. Hành động tính dục táo bạo của Anh là dấu mốc cho sự đổ vỡ của mặc cảm hoạn, sự trở về của dục tính bấy lâu nay mất mát trong Anh. “Anh bế thốc người phụ nữ mềm mại trong lòng dạ, đưa về chiếc giường diêm dúa buông màn sẵn. Cả hai quấn lấy nhau trong niềm háo hức mê say” [7, tr. 208]. *Hoang tâm* là sự chuyển dời từ diễn ngôn đạo đức sang diễn ngôn khoa học về tính dục. Nguyễn Đình Tú đã mượn Sơn Phấn để hóa giải mặc cảm thiên hoạn trong Anh, trả về cho Anh những ham muốn mà Anh đã từng đánh mất. Đồng thời, nhà văn cũng ru người đọc vào thế giới lung linh của tình yêu và tình dục.

Trong tiểu thuyết về đề tài chiến tranh biên giới Tây Nam, nhiều nhân vật mang mặc cảm hoạn (mặc cảm thân phận). Họ luôn trong trạng thái suy tư về nỗi bất hạnh, thiệt thòi của bản thân. Họ tìm cách để thu mình trong một chiếc áo rộng, giữ khoảng cách với thế giới bên ngoài. Đối với họ, cảm giác bình yên, an trú thật đắt giá bởi họ luôn sống trong nỗi giằng vò, ám ảnh chính mình. Tương tự như mặc cảm Oedipe, mặc cảm hoạn có khả năng bị phá vỡ trong con người khi những mất mát được bù đắp, những thương tổn được xoa dịu, vết thương lòng được chữa khỏi. Nhưng những trường hợp như thế thường rất hiếm bởi lẽ cuộc sống không đơn giản xuôi chiều mà đầy những nghịch lý, thắm đẫm những đau thương, ngọt ngào, luẩn quẩn.

3. Kết luận

Nhìn chung, tiểu thuyết về đề tài chiến tranh biên giới Tây Nam có hệ thống nhân vật đặc sắc. Nhiều nhà văn đã nỗ lực xây dựng nhân vật để khi tiếp nhận tác phẩm, ấn tượng của người đọc là sự hoàn thiện, là chiều sâu, là tạo hình độc đáo và thế giới nội tâm phong phú, phức tạp của các nhân vật. Điểm chung của thế giới nhân vật trong một số tiểu

thuyết về đề tài chiến tranh biên giới Tây Nam chính là sự chi phối bởi bản năng và vô thức. Vì thế, khi đọc tiểu thuyết trong mảng sáng tác chiến tranh biên giới, độc giả có cảm giác như nhân vật đang vùng vẫy, quẫy đạp, run rẩy, phập phồng những khao khát, ước mơ. Không để cho nhân vật mờ nhạt, cứng nhắc trên trang viết, các nhà văn chú trọng yếu tố cá tính và đi sâu miêu tả đời sống nội tâm, những biến đổi tinh vi trong tâm hồn của con người, sự tác động của hiện thực cuộc sống và hoàn cảnh lịch sử đến tâm lý nhân vật tạo ra những giằng xé dữ dội. Thời điểm nào cũng vậy, xuất hiện trong hoàn cảnh chiến tranh loạn lạc, trong cảnh bom rơi đạn nổ, âm ỉ tiếng súng của ta và địch, cái chết từng ngày từng giờ diễn ra trước mắt, con người thường rơi vào trạng thái chấn thương tâm lý trước khi họ chấn thương về mặt thể xác. Văn học đã tái hiện một cách chân thật, nói đúng hơn là chân thật đến tàn nhẫn những chấn thương vô hình đó. Những khía cạnh nói trên chính là dấu hiệu của phân tâm học, biến tiểu thuyết chiến tranh biên giới thành “mảnh đất” để phê bình phân tâm học có thể thỏa sức cày xới, khám phá.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Foucault, Michel (1978), *The History of Sexuality* (Lịch sử tính dục) - Tập một, Nxb. Pantheon Books, New York
2. Sigmund Freud (2020), *Phân tâm học Nhập môn* (Nguyễn Xuân Hiếu dịch), Nxb. Văn học, Thành phố Hồ Chí Minh
3. Henry Miller (2008), *Thế giới tính dục*, Nxb. Văn hóa Sài Gòn, Thành phố Hồ Chí Minh
4. Trần Thanh Hà (2008), *Học thuyết S. Freud và sự thể hiện của nó trong văn học Việt Nam*, Nxb. Đại học Quốc gia Hà Nội, Hà Nội
5. Văn Thị Phương Trang (2016), *Tiểu thuyết Việt Nam thập niên đầu thế kỷ XXI từ góc nhìn phân tâm học*, Luận án Tiến sĩ, Trường Đại học Khoa học - Đại học Huế
6. Nguyễn Ngọc Tiến (2017), *Lính Hà*, Nxb. Trẻ, Thành phố Hồ Chí Minh
7. Nguyễn Đình Tú (2013), *Hoang tâm*, Nxb. Hội Nhà văn, Hà Nội

8. Nguyễn Tam Mỹ (2017), *Dưới tán rừng thốt nốt*, Nxb. Đà Nẵng, Đà Nẵng
9. Khuất Quang Thụy (2015), *Trong cơn gió lốc - Góc tâm tối cuối cùng - Không phải trò đùa*, Nxb. Hội Nhà văn, Hà Nội
10. Sương Nguyệt Minh (2014), *Miền hoang*, Nxb. Trẻ, Thành phố Hồ Chí Minh
11. David Stafford - Clark (1998), *Freud đã thực sự nói gì* (Lê Văn Luyện và Huyền Giang dịch), Nxb. Thế giới, Hà Nội
12. Đoàn Tuấn (2019), *Một trăm ngày trước tuổi hai mươi*, Nxb. Trẻ, Thành phố Hồ Chí Minh

**CHARACTERS IN NOVELS ABOUT THE SOUTHWEST BORDER
DEFENCE WAR VIEWED FROM THE THEORIES OF
SEXUALITY AND COMPLEX**

ABSTRACT

Novels with the theme of the war and the Southwest Border Defence War in particular contain the great historical, cultural and literary values. Learning about this kind of novel, readers could encounter of sexuality and complex which are the two major features of the psycholanalysis theory. It can be said that this is the feature of the Western modern novels that the authors in the above-mentioned compositions have absorbed and described quite successfully. Studying psychoanalytic factors in novels on the topic of Southwest Border Defence War is a premise to be able to confirm the position, stature and influence of the writers who composed this special theme of the Border War in Vietnamese contemporary literature.

Keywords: *Complex, sexuality, novel about the Southwest Border Defence War*

(Received: 9/10/2021, Revised: 6/4/2021, Accepted for publication: 31/8/2022)